

Väestön terveyden ja hyvinvoinnin seuranta: kansallisen yhteistyön näkökulmia

SOTE-tietoarkkitehtuurin ohjausryhmä 16.9.2022

Seppo Koskinen, THL

1. Väestön terveyden ja hyvinvoinnin seuranta: mitä se on?

Tavoitteet

- Tuotetaan väestön terveydestä, hyvinvoinnista sekä niihin vaikuttavista tekijöistä luotettavat, kyllin monipuoliset tiedot, joiden avulla
  - **tunnistetaan ja ennakoitaan** tärkeät terveys- ja hyvinvointi**ongelmat** ja niiden muutokset
  - **kehitetään ja arvioidaan** terveyttä ja hyvinvointia kohentavia/ylläpitäviä **palveluja**
  - **kehitetään ja arvioidaan** ennalta**ehkäiseviä toimia** eri hallinnonaloilla
- Terveysten ja hyvinvoinnin seurantajärjestelmä tuottaa myös korvaamattoman arvokasta aineistoa tutkimustyöhön

Seurannan tietolähteitä

- 1) **Väestö- ja kuolemansyytilastoaineistot**, 'vital statistics' (Tilastokeskus)
- 2) **Tautirekisterit** – esim. syöpä, tartuntataudit (THL ym.)
- 3) **Palvelujen ja etuuksien käyttöä** kuvaavat rekisterit
  - lääkeostot, lääkkeiden erityiskorvausoikeudet, muut sairauksiin liittyvät etuudet (Kela)
  - sairaala- ja avohoito, hoitoilmoitusrekisteri (THL)
  - työkyvyttömyysetuusrekisterit (ETK ja Kela)
  - Kanta-palvelut (Kela)
- 4) **Muut hallinnolliset rekisterit**, esim. työttömyys, toimeentulo, koulutus, asuminen, ... (Tilastokeskus, TEM, THL ym.)
- 5) **Palvelu-/etuus-/ hallinnollisen järjestelmän ulkopuolella kertyvä tieto**
  - esim. kulutustavaroiden ostot, liikkuminen ym. ”Big data” / ”Real World Data”
- 6) **Kysely- ja haastattelututkimukset**
- 7) **Terveystarkastustutkimukset**

2. Tavoitetila

Hyvä seurantajärjestelmä

- Tuottaa päteviä tietoja tärkeistä ilmiöistä
  - niiden yleisyydestä, muutoksista, kehitysnäkymistä
  - eri väestöryhmissä (ikä, sukupuoli, alue, sosiaalinen asema, perheasema ym.)
- päätöksenteon perustaksi
  - mihin voimavaroja on suunnattava (priorisointi)
  - mitä voimavaroilla saadaan aikaan (arviointi)
- tulkittuina / tulkintaohjeilla varustettuna

Maailman muuttuessa muuttuvat myös

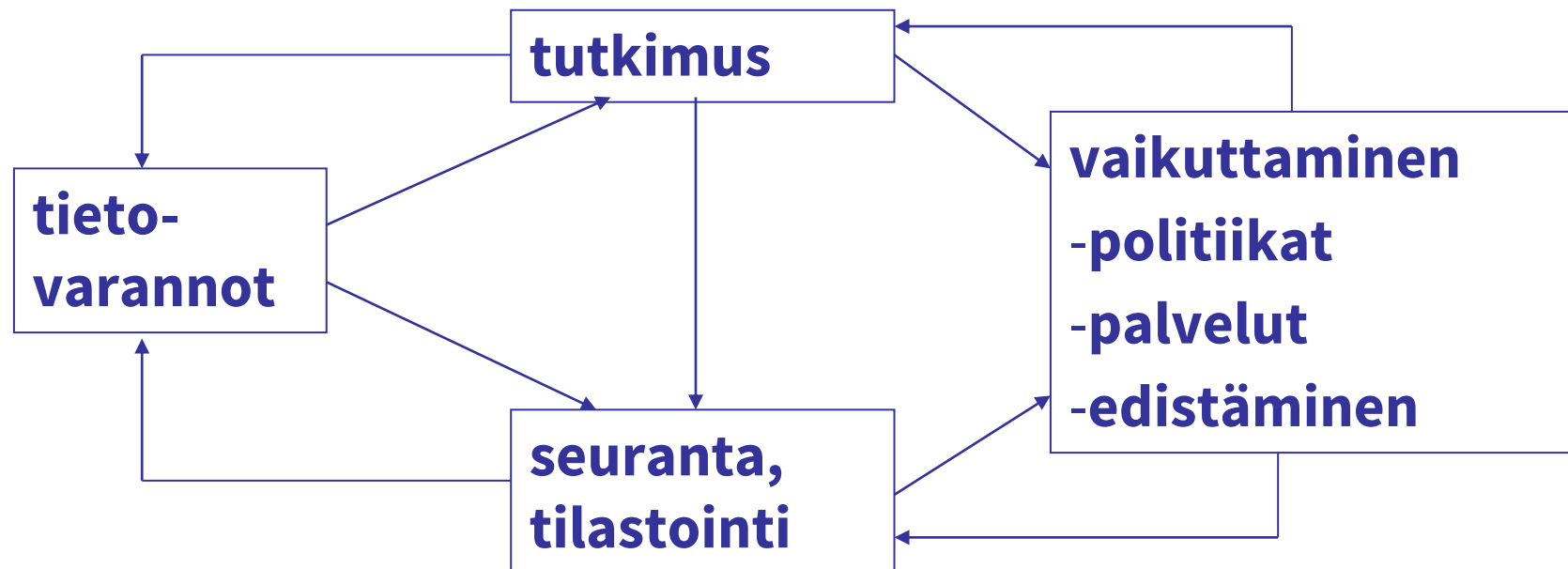
- seurattavat ilmiöt
  - niiden pätevä mittaaminen
  - käytettävissä olevat tietolähteet
  - relevantit väestöryhmykset
  - tulosten tulkinta
- ”rutiinitilastointi” uhkaa jäädä ajastaan jälkeen

Seurannan vastuutahojen on syytä

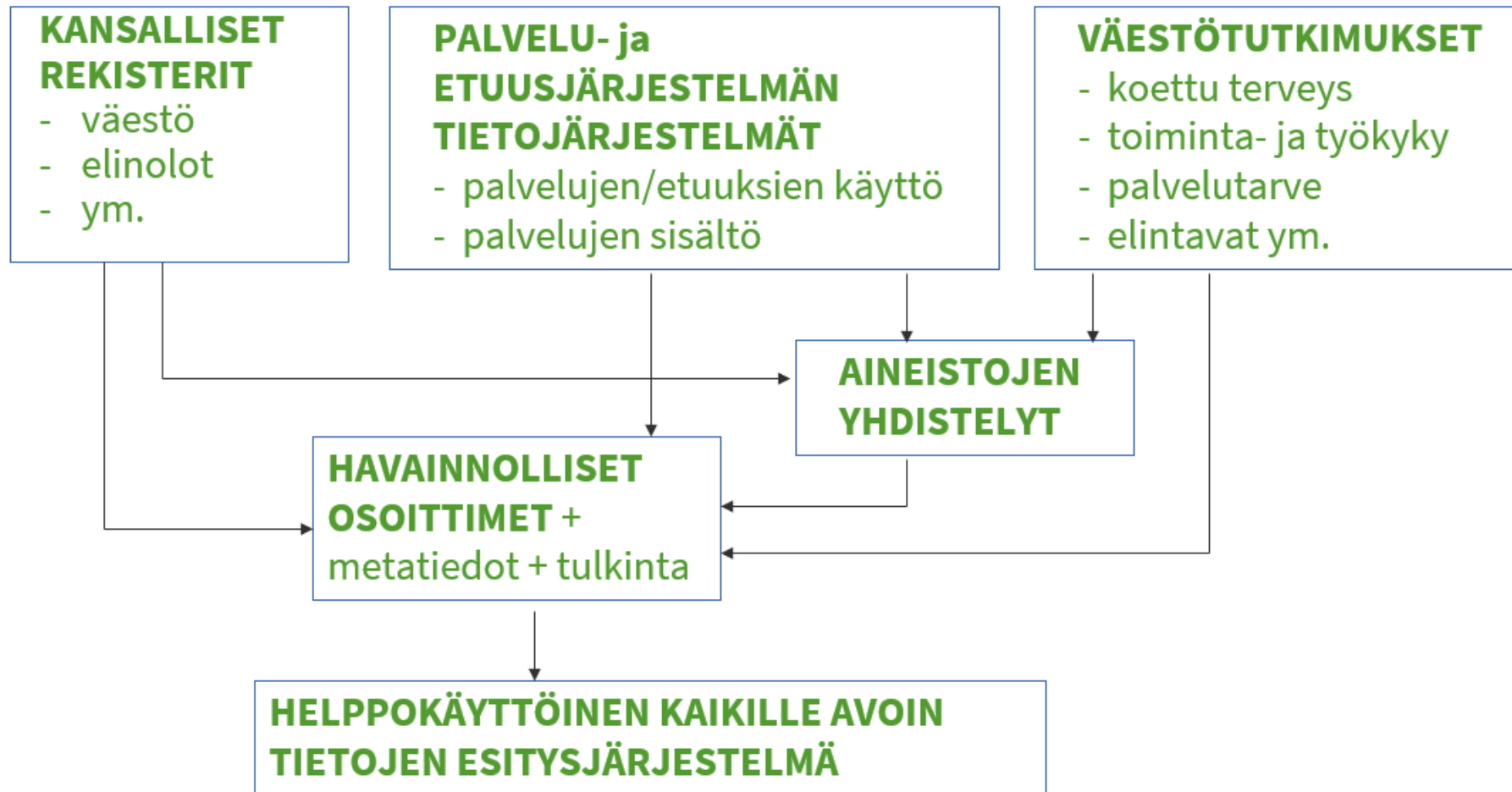
- tuntea seurannan kohteena olevat ilmiöt hyvin
- kyetä ennakoimaan maailman muutoksia

Hyvän terveys- ja hyvinvointiseurannan edellytykset

- Tiivis kytkentä ja yhteistyö
  - tietovarantojen (sisällön ja käytettävyyden kehittäminen)
  - seurannan / tilastoinnin
  - tutkimuksen
  - terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen (ml. politiikkojen ja palvelujärjestelmän toimet) kesken

Terveys- ja hyvinvointiseurannan järjestelmä

3. Väestötutkimukset terveys- ja hyvinvointiseurannan tietolähteinä

Väestötutkimus =

väestöä edustavalle otokselle tehtävä erillinen tiedonkeruu

Esimerkkejä asioista, joista ei saada luotettavia väestöä edustavia tietoja ilman väestötutkimuksia

Kyselytutkimukset

- **Elinolot:** koettu toimeentulo, turvallisuus, ...
- **Elintavat:** tupakointi, alkoholinkäyttö, ravitsemus, liikunta ...
- **Koettu terveys**
- **Mielenterveys:** psyykinen kuormittuneisuus, masennus- ja ahdistusoireet, ...
- **Suun terveys:** koettu suun terveys, hampaattomuus, ...
- **Toimintakyky:** arkitoimista suoriutuminen, liikkumiskyky, kuulo, näkö, psyykinen toimintakyky, yksinäisyys, sosiaalinen toimintakyky, työkyky, ...
- **Elämänlaatu**
- **Palvelujen käyttö:** työterveys- ja yksityissektorin palvelut, fysioterapiakäynnit, digitaaliset palvelut...
- **Koettu palvelujen tarve, käyttö ja laatu:** hoiva, sairaanhoito, sosiaalipalvelut, kuntoutus, ...
- **Muita:** auttaminen, tahaton lapsettomuus, ...

Terveystarkastustutkimukset

- **Biologiset riskitekijät:** (vyötärö)lihavuus, verenpaine, dyslipidemiat, ...
- **Sairaudet:** Keuhkoputkien ahtauma, astma ([spirometria](#)), mielenterveyshäiriödiagnoosit ([diagnostinen haastattelu](#)), rytmihäiriöt ([ekg](#)), sydämen vajaatoiminta, TULE-diagnoosit ([kliininen tutkimus](#)), diabetes ([sokerirasitus ym. lab.analyysit](#)), ...
- **Suun terveys:** karies, parodontiitti, ... ([kliininen tutkimus + ortopantomografia](#)), ...
- **Toimintakyky:** liikkumiskyky ([testit](#)), näöntarkkuus ([testit](#)), kuulo ([testit](#)), kognitiivinen toimintakyky ([esim. muisti-, oppimis-, sanasujuvuustestit](#)), ...
- **Laboratorioanalyysit**, esim. fS-Kol, fS-HDL, fS-LDL, fS-Trigly, S-GT, S-Alat, fS-Gluk, B-GHb_A1c, fS-LipoA1, fS-LipoB, S-D-25, S-CRP, S-kreatiniini, S-kalsium, S-uraatti, S-keliakia vasta-aineet, S-kotiniini, fP-homokysteiini, fS-RF, P-TSH, P-T4, P-T3, koko genomin kartoitus GWAS, ...

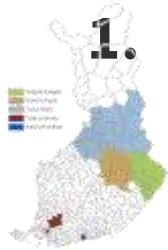
THL:n väestötutkimukset

- **Tiivis yhteistyö** monien kumppanien kanssa
  - **Sisällön suunnittelu** yhdessä eri organisaatioissa toimivien asiantuntijoiden kanssa
  - **Toteutuksen valmistelu**ssa paljon yhteistyötä mm. Tilastokeskuksen kanssa
  - Aineistojen ja tulosten **hyödyntäminen**: monitorointi ja tutkimus
- **Tiedonkeruita yhdistetty** kustannusvaikuttavuuden ja synergioiden lisäämiseksi

Kyselytutkimukset

- **Kansallinen tutkimus terveydestä, hyvinvoinnista ja palveluista, Terve Suomi, kysely 1** (← FinSote ← ATH ← AVTK+EVTK+HYPA) **1978**→
  - Kansallisesti edustava $\geq 60\ 000$ aikuisen (20+ -vuotiaat) otos joka toinen vuosi maakuntien/alueiden tarpeisiin
  - Kansallisesti edustava 10 000 – 15 000 aikuisen tarvittaessa väli vuosina
  - Kytetään tiiviisti yhteen **Terve Suomi** -terveystarkastustutkimuksen kanssa 2022→ (ks. seuraava dia)
- **European Health Interview Survey EHIS 2014**→
  - 6 vuoden välein integroituna Terve Suomi -tutkimukseen (N = 15 000, ikä 15+ v.)
- **Kansallinen uhritutkimus 1980**→
  - 6–8 vuoden välein alaotokselle (N = 7 000, ikä 20+ v.)
- **Ulkomailla syntyneiden terveys ja hyvinvointi 2014**→
  - UTH 2014, FinMonik 2018–19, MoniSuomi 2022
  - 4 vuoden välein (N = noin 15 000, ikä 20–74 v.)
  - Vertailukelpoisuus Terve Suomi -tutkimuksen sisältöön
- **Juomatapatutkimus** (8 vuoden välein, N = 3 900, ikä 15–69 v.) **1968**→
  - Toteutetaan osana **Terve Suomi** -terveystarkastustutkimusta 2022–23 → (ks. seuraava dia)
- **Suomalaisten rahapelaaminen** (≤ 4 vuoden välein, N $\approx$ 8 000, ikä 15–74 v.) **2003**→
- **Päihdetutkimus** (4 vuoden välein, N = 7 000, ikä 15–69 v.) **1992**→
- **Korkeakouluopiskelijoiden terveys- ja hyvinvointitutkimus KOTT** (4 v. välein, N = 10 000, ikä 18–34 v.) **2000**→
- **Kouluterveyskysely** (2 vuoden välein, N = 300 000, ikä n. 10–19 v.) **1996**→
- **FinLapset-kyselytutkimus** (2 v. välein, N = 50 000, ikä vuorokerron 3–6 kk ikäiset ja 4-vuotiaat) **2018**→

Terveystarkastustutkimukset

1. FINRISKI-tutkimukset 1972→

- Viiden vuoden välein 1972–2012, 2 → 5 aluetta, ikä 25–74 v., N = 8 000–13 500
- Sisällön painopiste sydän- ja verisuonitautien riskitekijöissä, alaotokselle FinRavinto-tiedonkeruu

2. Terveys 2000 -tutkimusperinne 1966→

- Autoklinikkatutkimus 1966–72 (N = 61 400, ikä 15+ v.) + uusintatutkimus 1973–76 (N = 24 800)
- Mini-Suomi-tutkimus 1978–80 (N = 8 000, ikä 30+ v.)
- Terveys 2000/2011: 2000–01 (N = 10 000, ikä 18+ v.) + uusintatutkimus 2011–12
- Maamu-tutkimus 2010-2012 (N= 3000, ikä 18-64 v., venäläis-, somalialais- ja kurditaustaiset)
- Erittäin monipuolinen sisältö: terveys, toimintakyky, palvelutarve, hyvinvointi, elintavat, elinolot, biologiset ja psykosos. tekijät: mittauksia, näytteitä, haastatteluja, kyselyjä

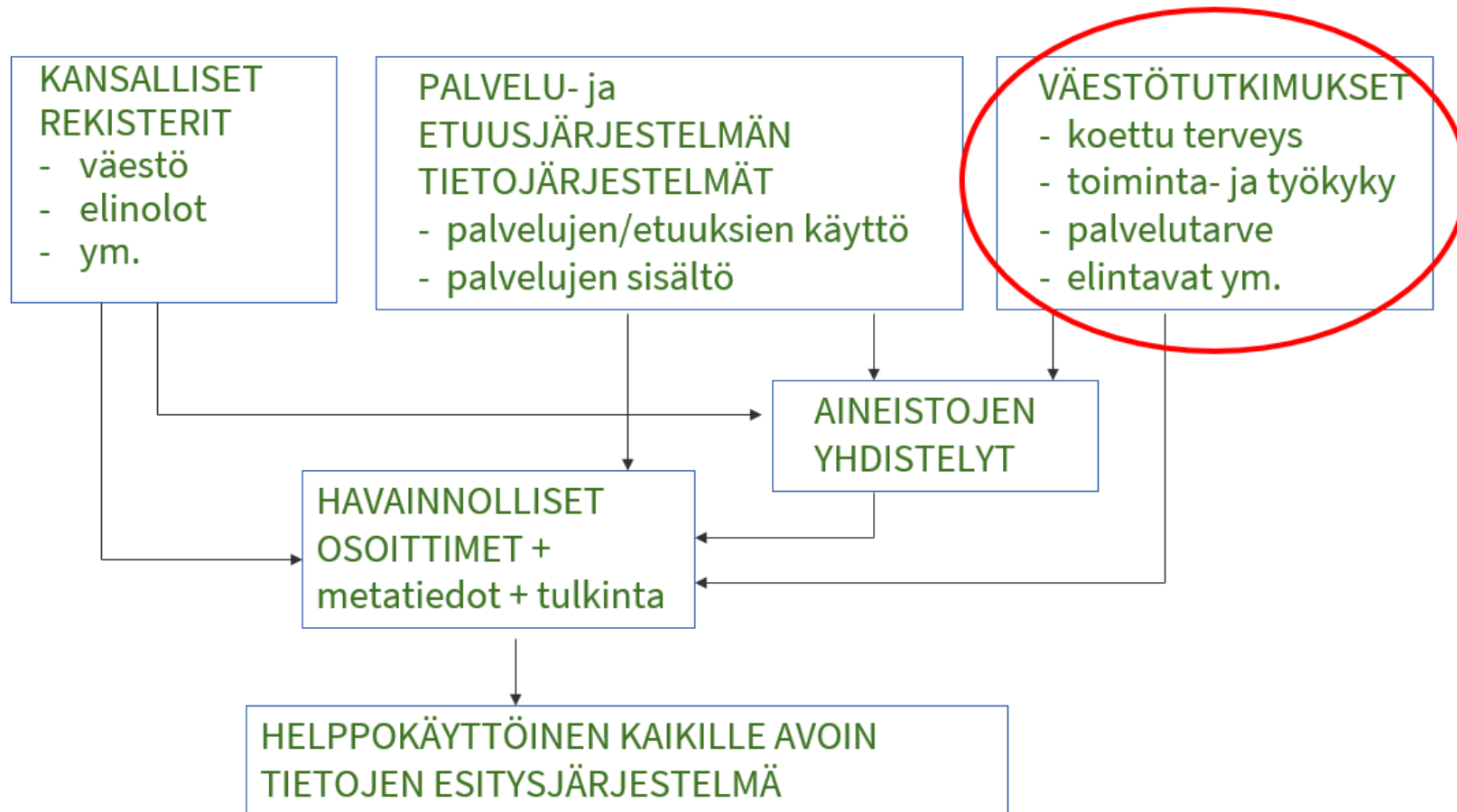
→ FinTerveys 2017 → Terve Suomi -terveystarkastustutkimus n. 6 v. välein, ikä 20+ v.

- 2023 → tehdään laajan kyselytutkimuksen (ks. edellinen dia) alaotokselle, N = $\geq$ 10 000
- 2023 → alaotoksille Juomatapatutkimus + Fyysisen aktiivisuuden tutkimus

Lisäksi erityisryhmien tiedonkeruita mm. Romanian hyvinvointitutkimus Roosa 2017–18, Vankien terveys, työkyky ja hoidon tarve 2020–22

4. Kansallisen yhteistyön vahvistamistarpeita

A) Yhteistyö väestötutkimusten suunnittelussa, rahoituksessa ja hyödyntämisessä

Yhteistyö väestötutkimusaineistojen suunnittelussa, rahoituksessa ja hyödyntämisessä

- **Tiedonkeruu sirpaleista**, osin **päällekkäistä** ja kuitenkin **aukkoista**
- **Esimerkki 1:** 2017 tehtiin [selvitys opiskelijoiden hyvinvointitutkimuksista](#): löytyi 6 erillistä kansallista opiskelijoiden hyvinvointitiedonkeruuta (pää toteuttajina YTHS, OKM, TK, Otus, Unifi, Arene, THL)
- **Esimerkki 2.** THL:n väestötutkimukset tuottavat tietoa useimmille hallinnonaloille
  - Osaaminen, liikunta, kulttuuripalvelujen käyttö... (OKM)
  - Turvallisuus, kestävä kehitys, perusoikeudet... (SM, YM, UM, OM)
  - Digitalisaatio, liikenne ... (LVM)
  - Ruoka, ilmastonmuutos ... (MMM, YM)
  - Väestön ”hyödyntämätön” työkyky (Suomessa on lähes miljoona 20–79-vuotiasta, jotka arvioivat olevansa täysin työkykyisiä, mutta eivät ole töissä eivätkä opiskele) (TEM, VM, Kela)
  - ...

Mutta näiden aineistojen käyttö eri hallinnonalojen ja toimijoiden tarpeisiin on liian vähäistä

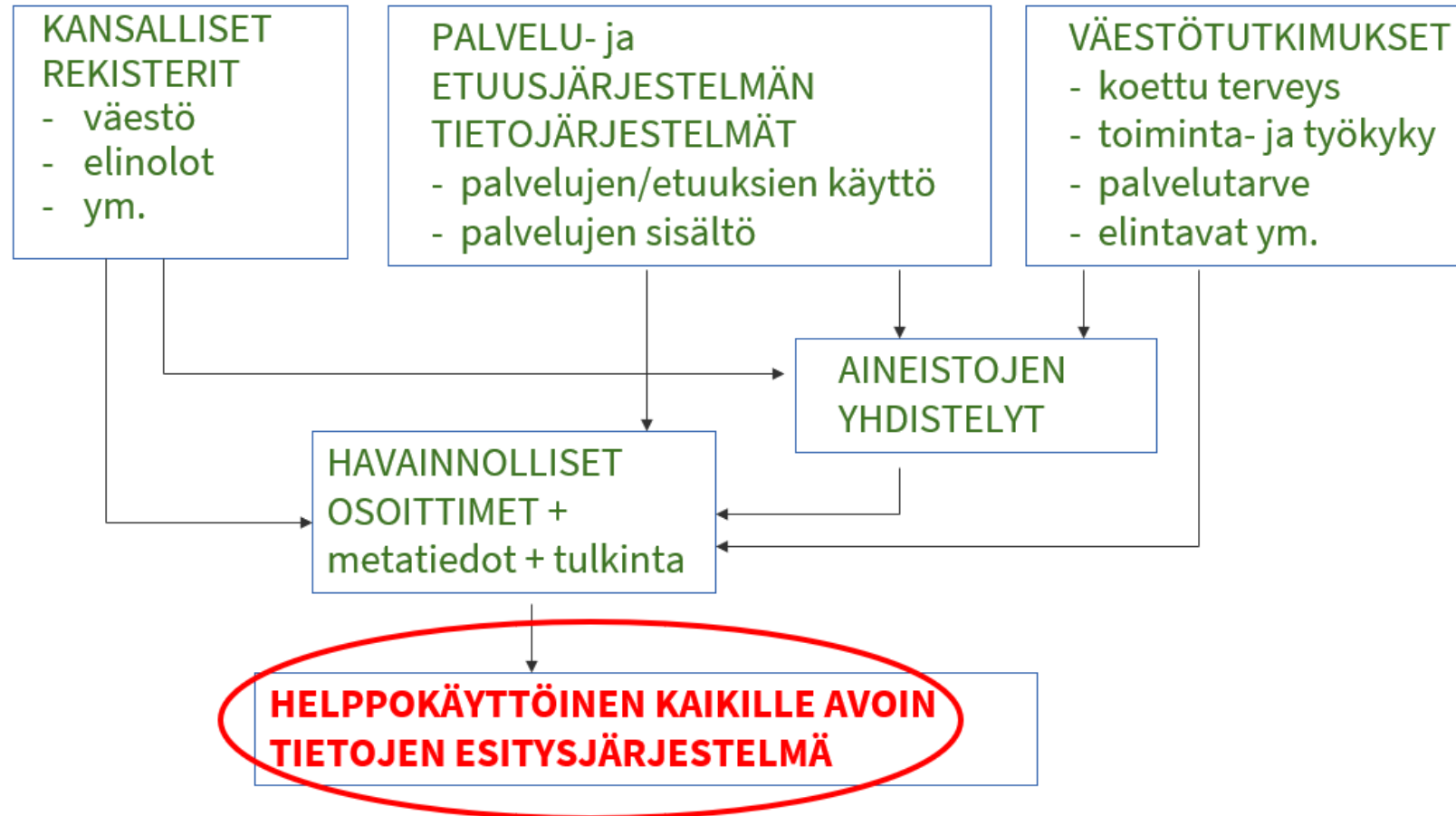

B. Aineistojen yhdistely yksilötasoisesti 1/2

- **Väestöryhmien tarkastelu** (esim. koulutus, tulot, syntyperä, asumismuoto)
- **Kadon vaikutusten korjaaminen**
- **Seuranta: miten alkutilanteessa mitatut asiat ennustavat tulevaa hyvinvointia ...**

B. Aineistojen yhdistely yksilötasoisesti 2/2

- **Väestöryhmien tarkastelu** (esim. koulutus, tulot, syntyperä, asumismuoto)
- **Kadon vaikutusten korjaaminen**
- **Seuranta: miten alkutilanteessa mitatut asiat ennustavat tulevaa hyvinvointia ...**

Helppokäyttöinen kaikille avoin tietojen esitysjärjestelmä 1/3

Ehdotus: mittaristo olisi useaan suuntaan hierarkkinen ”tietokanta”, jossa

1) sisältöulottuvuuden ylimpänä tasona olisi kourallinen mittareita (noin 10), yksi kustakin keskeisestä seurannan aihepiiristä, tyyliin

- a) Kuolleisuus: alle 80-vuotiaiden menettämät elinvuodet
- b) Sairastavuus: kansallinen terveyst indeksi (rakenteilla THL:n, Kelan, ETK:n ja TK:n yhteistyönä, lähtökohtana [THL:n sairastavuusindeksi](#))
- c)... Toimintakyky; Elinolot; Elintavat; Sosiaalinen hyvinvointi; Perusterveydenhuolto; Erikoissairaanhoido; Sosiaalipalvelut; Terveysten ja hyvinvoinnin edistäminen...

ja jokainen ulottuvuus syvenisi niin, että esim. sairastavuuden alla olisivat ainakin sairastavuusindeksin osaindeksit ja niitä täydentävät, oleellista lisäarvoa tuovat muut indikaattorit

Ja indikaattorien yhteydessä pitäisi esittää niiden luottamusvälit, kun tarkastellaan satunnaisilmiötä tai väestöotoksesta laskettua tulosta, jotta sattuman vaikutusta havaintoihin voidaan arvioida

Helppokäyttöinen kaikille avoin tietojen esitysjärjestelmä 2/3

2) Väestöryhmäulottuvuus tarjoaisi mahdollisuuden monipuoliseen yhdenvertaisuuden arviointiin, kun tarkastelu voitaisiin suunnata esim. seuraavien ryhmittelyjen mukaan (kun lähtötiedot sisältävät ao. taustatiedon)

- a) asuinalue (koko maa, yhteistoiminta-alueet, hyvinvointialueet, kunnat)
- b) sukupuoli
- c) ikäryhmä
- d) koulutusaste
- e) syntyperä
- f) ja ehkä voisi olla muitakin, kuten asuntokunnan koko

3) Aikaulottuvuus

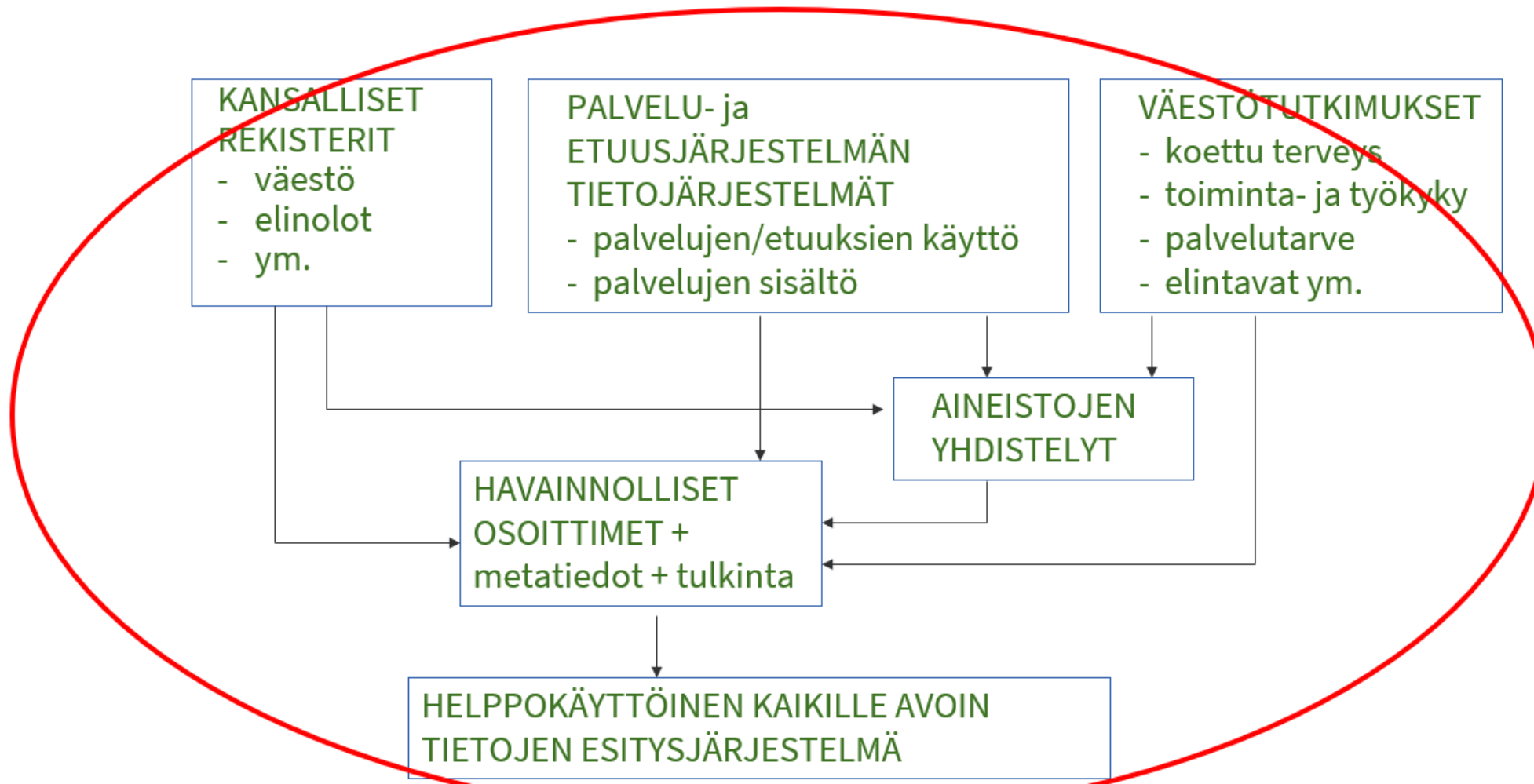
- antaisi mahdollisuuden tarkastella ko. osoittimen tähänastista kehitystä
- ja tulevaisuudessa mielellään myös ko. osoittimen ennakoitua kehitystä yksinkertaisen ennustelaskelman (esim. ekstrapolaatio) valossa

Helppokäyttöinen kaikille avoin tietojen esitysjärjestelmä 3/3

Edellä luonnosteltu seurantajärjestelmä

- voitaisiin toteuttaa tärkeimpien tietovarantoja ylläpitävien laitosten (ainakin THL, Tilastokeskus, Kela, ETK) yhteistyönä
  - Terveyttä, hyvinvointia, palveluja ja etuuksia koskevat yksilötasoiset tiedot THL:stä, Kelasta ja ETK:sta
  - Väestötiedot ja koulutusta ym. koskevat yksilötasoiset tiedot Tilastokeskuksesta
- palvelisi SOTE-arvioinnin lisäksi laajasti kansallisen ja alueellisen terveys- ja hyvinvointiseurannan sekä hyvinvointipolitiikan arvioinnin ja kehittämisen tietopohjana
- yhtenäistäisi nykyistä kirjavaa indikaattorikokoelmien viidakkoa
- edistäisi oleellisesti yhdenvertaisuuden toteutumisen seurantaa

C) Kansallinen hyvinvointiseurannan tiekartta ja siihen sitoutuminen

Kansallinen hyvinvointiseurannan tiekartta 1/2

- **Mistä ilmiöistä** seurantatietoa tarvitaan?
- **Mitä tietoja** ko. ilmiöistä tarvitaan?
- **Mistä lähteistä** tarvittavat tiedot on viisainta hankkia?
- **Millä taajuudella** seurantatietoja tarvitaan?
- **Missä väestöryhmissä ja millä aluetasoilla** ko. tietoja tarvitaan?
- Miten kansalliset tietojärjestelmät viisaimmin **kytketään kansainvälisiin** tiedonkeruusiin ja velvoitteisiin?
- Millainen **julkaisu-/raportointijärjestelmä** parhaiten turvaisi sen, että kaikki seurantatietoja tarvitsevat saisivat ne riittävästi tulkittuina helposti ja nopeasti
- Miten tietojen keruu ja raportointi yhdessä **rahoitetaan?**

Kansallinen hyvinvointiseurannan tiekartta 2/2

- Vastikään perustettu ”**Väestön terveys- ja hyvinvointiseurannan tietopohjan kehittämisen neuvottelukunta**”. **Voisiko se koordinoida kansallista yhteistyötä?**
  - THL:n pääjohtajan perustama, jäseninä eri ministeriöiden, tutkimus- ja asiantuntijalaitosten, korkeakoulujen, järjestöjen, kuntien ja alueiden sekä elinkeinoelämän edustajia
  - Neuvottelukunnan tehtävät/tavoitteet:
    - tukea väestön terveyden seurannan tietopohjan kehittämistä siten, että se parhaiten palvelee terveys- ja yhteiskuntapolitiikan sekä etuus- ja palvelujärjestelmän suunnittelua, arviointia ja kehittämistä
    - edesauttaa terveys- ja hyvinvointiseurantaan liittyvää kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä ja aineistojen käyttöä
    - lisätä tietoisuutta terveys- ja hyvinvointiseurannan mahdollisuuksista hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisessä ja palvelujärjestelmän kehittämisessä ja
    - tukea terveys- ja hyvinvointiseurannan kestäväen rahoituspohjan muodostamista
- **SOTE-tietoarkkitehtuurin ohjausryhmän rooli???**

Lopuksi haja-ajatuksia käsitteiden sisällöstä:

- **SOTE**
- **SOTE-palvelut**
- **SOTE-tiedot**

MITÄ TARKOITTAÄ SOTE?

- Lyhenne sanoista/etuliitteistä **sosiaali-** ja **terveys(-)**
  - **Sosiaali-** etuliitteen perässä voi olla monenlaisia jatkoja, esim. -etuus, -palvelu, -politiikka ja -suus (sosiaalisuus)
    - [Suomisanakirjan](#) kaksi määritelmä ovat
      1. sosiaalitoimeen liittyvä tai kuuluva
      2. yhteiskuntaan liittyvä tai kuuluva
  - **Terveys** on sekin monitulkintainen sana, joka voi tarkoittaa esim.
    - suppeammin sairauksien (ja oireiden) puuttumista
    - ja laajimmillaan, WHO:n mukaan terveys on täydellisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila

Miten SOTE-tietoarkkitehtuurin ohjausryhmä määrittelee SOTEn?

MITÄ TARKOITTAÄ SOTE-PALVELU?

Oman tulkintani mukaan

- Suppeimmillaan SOTE-palveluilla tarkoitetaan (ainakin pääasiassa) sosiaali- ja terveydenhuollon korjaavia/lievittäviä/kompensoivia, yksilötasoisia, palveluja, joita käytetään esimerkiksi sairauksien ja yksilöiden (ja joskus perheiden) muiden hyvinvointiongelmien hoitoon
- Laajempi tulkinta tuo tasavertaisesti rinnalle sosiaali- ja terveydenhuollon ennaltaehkäisevät toimet, joilla pyritään ehkäisemään terveys- ja muiden hyvinvointiongelmien syntymistä.
- Vielä laajemman tulkinnan mukaan käsite kattaa kaikki yhteiskunnan eri hallinnonalojen ja toimijoiden antamat palvelut, joilla pyritään ehkäisemään/hoitamaan/lievittämään/kompensoimaan terveys- ja muita hyvinvointiongelmia. Tällöin mukaan pitäisi lukea mm. opetustoimen, julkisen liikenteen ym. palvelut
- **Miten SOTE-tietoarkkitehtuurin ohjausryhmä määrittelee SOTE-palvelut?**

MITÄ TARKOITTAÄ SOTE-TIETO?

Oman tulkintani mukaan

- Suppeimmillaan SOTE-tieto tarkoittaa (ainakin pääasiassa) **sosiaali- ja terveydenhuollossa (kirjattuja) tietoja korjaavista/lievittävästä/kompensoivista, pa. yksilötasoisista palveluista**, joita käytetään esimerkiksi sairauksien ja yksilöiden (ja joskus perheiden) muiden hyvinvointiongelmien hoitoon
- Laajempi tulkinta tuo tasavertaisesti rinnalle **sosiaali- ja terveydenhuollon ennaltaehkäisevää toimintaa ja sen tarvetta** kuvaavat tiedot
- Vielä laajemman tulkinnan mukaan käsite kattaa kaikki ne tiedot, joita tarvitaan pyrittäessä
  - tunnistamaan ja ennakoimaan
    - **asukkaiden hyvinvoinnin ongelmia,**
    - **keinoja** asukkaiden hyvinvoinnin kohentamiseksi ja
    - **Sote-sektorin tehtäviä hyvinvointia edistävän yhteiskuntapolitiikan osana ja koordinaattorina**
  - arvioimaan em. tehtävissä onnistumista

Miten SOTE-tietoarkkitehtuurin ohjausryhmä määrittelee SOTE-tiedon?

Miten tuo määritelmä muovaa SOTE-tietoarkkitehtuurityötä?

Kiitos!